

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

שער
שלישי

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

חג הפסח

(חלק יז — שיחה ב)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושתים לבריאה

מאה ועשרים שנה להולדת כ"ק אדמו"ר זי"ע

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2022

by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

חג הפסח ב

והנה מצות הסיפור ביציאת מצרים כליל פסח נלמדת⁷ מהכתוב⁸, והגדת לבנך⁹, וזוהי מצות אמירת ההגדה⁹.

וכיון שתוכנו של דבר מתפרש בגלוי ובהדגשה בהתחלתו ובסיומו, הרי מובן, שתוכן הסיפור ביציאת מצרים, באופן שמודגש בו היותו יסוד עיקרי וכללי, מצוי בעיקר בהתחלה ובסיום של „עיקר נוסח ההגדה שתיקנו חכמים חובה על הכל”¹⁰ (כדאיתא במשנה¹¹ „מתחיל בגנות ומסיים בשבח” –) „מתחילת¹⁰ עבדים היינו”, „מתחילה¹² עובדי עבודה זרה היו

א. ידוע¹ שישנם חילוקים בין החיוב והמצוה של זכירת יציאת מצרים כליל פסח ובין חיוב זה בכל ימות השנה. אחד החילוקים הוא², שבכל השנה די בזכירה בעלמא – „מצוה להזכיר יציאת מצרים”³, ואילו כליל פסח המצוה היא – סיפור ביציאת מצרים, ובלשון הרמב”ם⁴: „מצות עשה של תורה לספר⁵ בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים כו”.

וכיון שסיפור זכירת יציאת מצרים הוא „יסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו ובאמונתנו”⁶, ובאור⁵ לנו מצות רבות על זה מצות עשה ומצות לא תעשה כו’ ועל כן אנו אומרים לעולם בברכותינו ובתפילותינו זכר ליציאת מצרים⁶, הרי מובן, שגם הסיפור ביציאת מצרים כליל פסח מבטא ומגלה את התוכן והענין הכללי של יציאת מצרים ואת היותו „יסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו כו”.

- (1) הובאו ונסמנו בהגש”פ עם לקוטי טעמים ומנהגים (קה”ת) ע’ טו.
- (2) הגדת מעשה נסים (לבעל חוות דעת) בפתיחה. שבח פסח. סי’ מהרי”ד. מלבי”ם בא יג, ת. וראה הגש”פ הנ”ל שם. וראה בארוכה לקו”ש חכ”א ע’ 71 ואילך.
- (3) רמב”ם הל’ ק”ש פ”א ה”ג.
- (4) הל’ חמץ ומצה רפ”ו.
- (5) ועד”ו לשונו בהמצות שבהכותרת להל’ חו”מ „לספר ביציאת מצרים באותו הלילה” (וכ”ה לשון אדה”ז ריש הל’ פסח). ועד”ו במנין המצות בריש ספר היד ובסהמ”צ מ”ע קנז (וראה מנ”ח מצוה כא „כנראה מהר”ם והרהמ”ח כאן”).
- (5*) כ”ה בחינוך הוצאת שעוועל (מצוה יו”ד). ובחינוך לפנינו (מצוה כא) „בא”.

(6) חינוך שם.

(7) סהמ”צ להרמב”ם שם. וכ”ה במנין המצות שבריש ספר היד. הל’ חו”מ רפ”ז (ושם הוסיף לפני”ז: שנאמר זכור את יום הזה גו”ם. ומנין שכליל חמשה עשר ת”ל והגדת לבנך גו”). חינוך שם. שו”ע אדה”ז חאו”ח סתע”ג סמ”ב.

(8) בא יג, ת.

(9) ראה שו”ע אדה”ז שם „היינו אמירת ההגדה שהיא מ”ע מן התורה כו’ שנאמר והגדת לבנך”. ובאבודרהם סדר הגדה ופירושה: ונקראת הגדה על שם והגדת לבנך. ועוד מפני שמגיד בה ענין יצי”מ הנסים ונפלאות וכו’ וי”מ הגדה שהוא לשון הודאה ושבח להקב”ה על שהוציאנו מארץ מצרים – הובא בהגש”פ הנ”ל ע’ ה.

וכ”ז הוא בעיקר הנאמר בהגדה אחר סימן „מגיד”, אף ששם „הגדה” בכללות כולל גם הענינים של שאר הסימנים. ולהעיר מדיוק לשון הרמב”ם בסוף הל’ חו”מ „בנוסח ההגדה” שמתחיל רק מ”בבהילו . . . הא לחמא עניא” עד „גאל ישראל” (וראה שם פ”ז סוף ה”ה). משא”כ שאר הענינים הם רק „סדר עשיית מצות אלו כו” (שם רפ”ח).

(10) שו”ע אדה”ז שם סמ”ג.

(11) פסחים קטז, א.

(12) כ”ה הדיעות בגמרא שם.

(* וראה בארוכה לקו”ש הנ”ל.

לנו את בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו²⁰.

ולהבין את התוכן הכללי של ענין ההגדה והסיפור ביציאת מצרים, יש להקדים ולבאר די וקים אחדים בפסקאות הנ"ל²¹.

הרמב"ם כתב על הדרשות ד"ר"י הגלילי אמר כו' ר"א אמר כו' ר"ע אמר כו' ואח"כ אמר כמה מעלות טובות למקום עלינו וכו' על אחת כמה וכמה וכו' ועליו ועל כיוצא בו נאמר כל המרבה וכל המאריך ביציאת מצרים הרי זה משוכח²².

(20) ראה יבין שמועה להרשב"ץ ד"ה כמה מעלות טובות בסופו: ובזה השלמנו לדרוש מארמי אובד אבי לספר ביציאת מצרים. וראה לשונו שם בתחלת הפי' ובמאירי פסחים שם. משא"כ חלק ההגדה שלאח"כ ר"ג ה' אמר כל שלא אמר כו' אף שג"ז הוא חלק מההגדה (כלשון הרמב"ם שם פ"ז סה"ה) וקיום מצות סיפור ביציאת מצרים²³, והרי ג"ז נכלל בסימן "מגיד" (ואם לא אמרם לא יצא יד"ח והגדת²⁴ – רשב"ץ שם ד"ה ר"ג ה' אמר) – מ"מ, הרי כפשוטו אי"ז הסיפור ד"נסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים" (ל' הרמב"ם הל' חו"מ רפ"ז. וראה גם לשון החינוך שם. אבודרהם הנ"ל). וראה אבודרהם פי' ר"ג ה' אמר (ועד"ז ברשב"ם (להגש"פ) וכל בו שם): פי' אע"פ שאכל פסח ומצה כו' לא יצא יד"ח אם לא יאמר שלשה דברים אלו למה הם באים שמצאנו שהכתוב הקפיד באמירה ובהגדה***.

השייכות והנקודה כללית כו' להסיום של כללות סימן מגיד (ולא רק דסיפור, נסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים) – ברכת "אשר גאלנו כו'" – ראה לקמן הערה *62.

(21) בכמה ענינים (דיוקים וביאורים) שבאו

(* ראה הגש"פ הנ"ל ד"ה לא יצא. הגש"פ הנ"ל עם ביאורים (קה"ת, תשמ"ו) ע' קמג. לקו"ש חט"ז ע' 216. וש"נ.)

(** אבל ראה רבינו מנוח לרמב"ם שם ה"ה. חדא"ג מהרש"א פסחים קטז, א ד"ה כל מי של"ה קנו, ב (מצה עשירה). צ"ח פסחים שם. ועוד.

(*** לכאורה יש לקשר פי' האבודרהם הנ"ל עם פירש"י ורא"ש שהובאו בהגש"פ עם, ביאורים" הנ"ל ולקו"ש שם. ואכ"מ.

אבותינו¹³, ואחר כך הפיסקא, והיא שעמדה וכו'" – סיום, "ענין מצרים"¹⁴ והמבוא¹⁵ אל החלק העיקרי של "ספורי לבן ויעקב"¹⁴ – "ודורש מארמי אובד אבי"¹⁶.

וכן: מאחר שלפי "נוסח ההגדה" ע"פ "מנהג שנהגו כל ישראל מדורות הראשונות"¹⁷ פותחין בפסיקא "הא לחמא עניא", הנאמרת מיד בתחילה, אף קודם "מה נשתנה", מובן שגם ב"התחלה" זו מודגשת נקודה כללית.

ועל-דרך-זה גם ב"סיום" של "ניסים ונפלאות שעשה לנו הקב"ה באותו זמן"¹⁸ – סיום הפיסקא "כמה מעלות טובות למקום עלינו"¹⁹ – "ובנה

(13) ראה כל בו פסקא מתחלה: פי' כאן הוא תחילת ההגדה. ובאבודרהם: עתה מתחיל סדרו של אביי (וראה שם פי' עבדים היינו. הגש"פ הנ"ל ע' יד ד"ה עבדים). וראה לשון הרמב"ם שם ה"ד. וראה הדיעות בזה – אנציקלופדי תלמודית ע' הגדה ס"ה, וש"נ.

(14) ראה ז"פ הובא בהגש"פ הנ"ל ע' כא ד"ה צא ולמד.

(15) ראה הגש"פ שם ד"ה ולמד, וש"נ.

(16) משנה שם. וברמב"ם שם פ"ז ה"ד: "והוא שידרוש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה", ובא בהמשך למ"ש "ומסיים בדת האמת . . ליחודו וכן מתחיל ומודיע כו' ומסיים בנסים . . ובחירותינו". ולכאורה משמע קצת שמפרש מ"ש במשנה "ודורש מארמי אובד אבי" הוא חלק (או עכ"פ תנאי) ב"ומסיים בשבח". וראה אנציקלופדי שם.

(17) ש"ע אדה"ז שם סמ"ג בסופו. ולשון הרמב"ם בהכותרת להגדה "נוסח ההגדה שנהגו בה ישראל בזמן הגלות כו' הוא" (ומביא שם בתחלתו הפי', "בבהילו . . הא לחמא עניא"). וראה לשון הר"א בן הרמב"ם (נעתק בהגש"פ הנ"ל ע' כו), "ואמירת זה מנהגנו ומנהג קדמונינו אבא מארי ז"ל והקודמין לו וחכמי המעורב".

(18) לשון אבודרהם הנ"ל (הערה 9).

(19) כלשון הנ"ל (הערה 17) מר"א בנו של

„השתא הכא כו' השתא עבדין" מודגש היותנו עתה במצב של גלות ו"עבדין" – ההפך מ(סיפור) הגאולה.

ואם כן, מה לפיסקא זו ולסיפור ביציאת מצרים? והלא בכללות סדר המצוות והענינים בלילה זה השתא, ובראשם אמירת ההגדה, הסיפור ביציאת מצרים, צריך להיות מודגש ענין החירות דהשתא, ולפיכך „צריך לעשות כל מעשה לילה זה דרך חירות"²⁵. ואילו בפיסקא זו אומרים אנו ומספרים „השתא הכא כו' השתא עבדין" – היפך החירות.

ג. לכאורה היה אפשר לומר (בדוחק), שבאמירת „הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים" עיקר מגמתנו להדגיש שרק „אבהתנא" היו במצרים, ואילו אנו איננו במצרים; ועל-דרך-זה בסיום, „השתא הכא כו' לשנה הבאה כו'", הכוונה היא על-דרך דברי המשנה „מתחיל בגנות (ומסיים בשבח)".

אבל באמת אין לומר כן, ומכמה טעמים:

(א) עפ"י היה לנו להזכיר (עניניה של) פיסקא זו לאחרי שאלת „מה נשתנה", ולא לפני (וכשאר חלקי ההגדה), שהרי „אמירת ההגדה מצותה לאומרה דרך תשובה על שאלות ששאלוהו"²⁶.

(ב) הכלל „מתחיל בגנות" (על-מנת שיהא ניכר ובולט יותר ה„שבח") מתאים לחול רק על ענין לשעבר, וכמו שאמרו כן חז"ל לענין מה שמתחילין

ב. הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים כו':

הפיסקא „הא לחמא עניא" באה לאחרי הסימן „מגיד"²². ומזה מובן, שטעם אמירת פיסקא זו בתחילת עריכת הסדר אינו (רק) מפני שתוכנה הוא הזמנת כל מי שאין להם צרכי הסעודה והפסח אל שולחן הסדר – דאם כן צריך היה לאומרה לפני התחלת הסדר, בבואו לביתו מבית-הכנסת (או אף לפני כן – בהיותו בבית-הכנסת עצמו, שהרי ב„כל דצריך" נכלל גם מי שצריך לספק לו ארבע כוסות וכו')²³. החל בכוס הראשונה של הקידוש) – אלא הטעם שפיסקא זו נאמרת בהתחלה הוא (גם ובעיקר) מפני שהיא (ההקדמה ו)ההתחלה דסיפור ביציאת מצרים, ולכן היא באה דוקא (מיד) לאחר הסימן „מגיד".

ואינו מובן²⁴: מהו הקשר בין שלשת הענינים שבפיסקא זו לענין הסיפור ביציאת מצרים? ואדרבה: (א) תוכן התחלת הפיסקא, „לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים" אינו סיפור על יציאת מצרים, אלא להיפך, על העוני במצרים; (ב) גם בסיום הפיסקא

לקמן יש לעורר ולהעיר מכמה מפרשי ההגדה שהובאו בהגש"פ הנ"ל, וכן בהגדה שלמה (להר"מ כשר), ועוד – ורק אחדים נפרטו בהערות דלקמן.

(22) ראה הערה 17.

(23) שהרי הכוונה ב„כל דצריך ייתי ויפסח" היא (לא לקרבן פסח, כ"א) ש„יבוא ויעשה סדר הפסח", „מצה של מצוה . . חרוסת ומרור ויין לארבעה כוסות" (אבודרהם. ועד"ז בכלבו „מי שצריך כרפס וחרוסת כו'").

(24) וראה הגש"פ הנ"ל „ביאורים" לפיסקא זו (ע' קב ואילך).

(25) שו"ע אדה"ז סתע"ב ס"ז.

(26) שו"ע אדה"ז סתע"ג ס"ד.

שאלה כללית על כל סדר לילה זה והסיפור ביציאת מצרים, כדלקמן.

ד. גם יש לדייק בלשון „הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים” – דאינו מובן, כמו שהקשו המפרשים: הלא המצה שאנו אוכלים עתה היא זכר למצה שאכלו בני ישראל בצאתם ממצרים, ואינה זכר למצה שאכלו בהיותם בארץ מצרים, וכנאמר בהמשך ההגדה: „מצה זו שאנו אוכלים כו' על שום שלא הספיק בצקת כו' שנאמר: ויאפו את הבצק גו' עוגות מצות גו' כי גורשו ממצרים גו'”.

והתירוץ שהובא ע"פ³⁰ – שבני ישראל אכלו מצה במצרים, שכן היה דרכם בימים ההם להאכיל את השבויים מצה, „מפני שהוא קשה ואינו מתעכל במהרה כחמץ”, או (כדברי הספורנו³¹) שזהו „לחם שהיו אוכלים בעוני ושלא היה להם פנאי להשהות עיסתם עד שתחמץ מפני נוגשים אצים” – כבר דחהו³² המהר”ל³³: „והם דברים שיכחיש הכתוב והאמת כי לא נמצא בשום מקום לא בכתב ולא במשנה ולא בתלמוד שהמצרים היו מאכילים את ישראל מצה”³⁴.

30) אבודרהם כאן „ופירש ה"ר יהוסף האזובי בשם בן עזרא". ועד"ז בזבח פסח. ועוד.

31) ראה טז, ג. ועד"ז בזבח פסח שם הטעם השלישי.

32) ראה גם אה"ת דרושים לפסח רד"ה הא לחמא עניא (ויקרא כרך ב' ע' תנג).

33) גבורות ה' פנ"א.

34) באוה"ת סד"ה הא לחמא שם מבאר, דהיינו המצה שאכלו קודם חצות כדן אכילת פסח, ונצטוו על מצוות יאכלוהו. וכ"כ בכלבו ועוד. ובזבח פסח שם כתב על טעם זה „אך גם זה אינו שוה לי כי ה"ר ראוי לומר די אכלו אבהתנא

„עבדים היינו לפרעה, מתחילה עובדי עבודה זרה כו'” („מתחיל בגנות”), ולאחרי זה אנו ממשיכים („ומסיים בשבח”) בסיפור המצב עתה – „ויוציאנו ה' אלקינו משם כו'”, „ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו”²⁷, כי באופן זה מודגשים ומורגשים ביתר שאת ה„שבח” וההודיה לה”²⁸, וממילא מעורר הדבר רגש של חירות.

אך כלל זה אינו מתאים, כמובן, בשעה שההתחלה היא ב„גנות” שהיא בהווה – „השתא הכא כו' השתא עבדין כו'”, דאמנם אנו מתפללים ובטוחים (וזו נחמתנו)²⁹ אשר „לשנה הבאה בארעא דישראל” ו„לשנה הבאה בני חורין”, אך אין זה אלא רגש של תקוה (לחירות ב) עתיד, ולא רגש של חירות בהווה בלילה זה.

ועל-דרך-זה צריך להבין, כנ"ל, בכבא השניה, „כל דכפין ייתי ויאכל כל דצריך ייתי ויפסח”: מהו הקשר בין ענין זה ל„מגיד” – הסיפור ביציאת מצרים?

וע"פ כל הנ"ל בהכרח לומר, שאע"פ שהפיסקא „הא לחמא עניא” אינה חלק מהסיפור ביציאת מצרים גופא, שהרי סיפור זה נאמר בעיקר בדרך תשובה לשאלת מה נשתנה כו', כנ"ל, מכל מקום, נוגעת היא לתוכן „מגיד”, הסיפור ביציאת מצרים, להיותה הקדמה כללית המבארת ומיישבת

27) וראה לעיל הערה 16.

28) להעיר מגבורות ה' למהר"ל פנ"ב. מהר"ל להגש"פ דברי נגידיים כו'. ועוד.

29) כהפ"י במפרשים לפיסקא זו – הובאו בהגדה הנ"ל הערה 21.

ובנוסף לזה: אילו כן היתה הכוונה, היה בעל ההגדה מציין מקור לדבר, כדרכו בכל המשך ההגדה.

ה. עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאונו ה' אלקינו משם ביד חזקה כו' ואילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו כו' הרי אנו ובנינו כו' משועבדים היינו כו':

וידועה השאלה על זה³⁵: הגזירה על גלות מצרים („ועבדום וענו אותם“) היתה רק על משך „ארבע מאות שנה“³⁶, ואם כן מה פשר הדבר: „ואילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא? והלא הגלות לא היתה יכולה להימשך יותר מארבע מאות שנה, ומיד בתום תקופה זו היה נפקע השעבוד מישראל.

אילו היו בני ישראל משועבדים מצד מהותם ותכונתם, היתה נדרשת פעולה מיוחדת כדי להסיר מהם את תכונת העבדות. אבל כיון שבני ישראל היו בעצם בני חורין, ורק מצד גזירת ברית בין הבתרים נעשו עבדים, הרי מיד בתום הזמן הקצוב היה צריך להתבטל השעבוד בדרך ממילא, והיה עליהם לשוב ולהיות בני חורין.

ואין לומר שזקקו לכך ש„הוציא הקדוש ברוך הוא כו“ מפני שהיציאה לא היתה לאחר ארבע מאות שנה, אלא לאחר רד"ו שנה – כי, ראשית, אין ענין זה מבאר את עצם הצורך

במעשה יציאה, אלא זהו ביאור על אופן החשבון דארבע מאות שנה, שלא מנאן הקב"ה מזמן הירידה למצרים, אלא מלידת יצחק; וכל זה אינו משנה את הענין, שבסיום הזמן הקצוב, אפילו לפי החשבון המוקדם, היה לבני ישראל להעשות בני חורין בדרך ממילא.

שנית, אנו אומרים שאלמלא כן „הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים“ – וזהו היפך מה שנאמר „דור רביעי ישוּבו הנה“³⁷ – ואם כן עדיין קשה, איך אומרים אנו ד„אילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים“?

ו. מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו:

צריך להבין: א) ב„קרבנו המקום לעבודתו“ הכוונה היא לדורות שמזמן אברהם אבינו ואילך, שהוא היה הראשון שקרבו המקום לעבודתו יתברך (לאחרי „מתחלה וכו' אבותינו“ – תרח³⁸). ואם כן, למה אומרים אנו „ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו“, ולא „ואחר כך קרבנו המקום לעבודתו“³⁹?

ואף אם תמצי לומר שלשון „ועכשיו“ כאן אין פירושה עתה ממש, בזמן אמירת ההגדה, אלא הכוונה היא

(37) לך טו, טז. ובפרש"י.

(38) ברמב"ם שם: בימי תרח ומלפניו כופרין כו'. ובפיה"מ פסחים שם „איך היינו קודם אברהם כו". וראה גם ריטב"א להגש"פ כאן. ביאורי מהרש"ל לסמ"ג מ"ע מא (וראה לשון הרמב"ם הל' ע"ו פ"א סה"ב וריש הלכה ג). אבל ראה רשב"ץ שם ד"ה מתחלה „אחר שעבד לע"ז בתרח (כתרח?) אביו הכיר כו". וראה לקמן הערה 41.

(39) ראה הגש"פ הנ"ל ע' יט.

בניציאתם ממצרים לא בארעא דמצרים שמורה על ההרגל והתמדה כל זמן ישיבתם שם. וצ"ע. (35) ראה ריטב"א להגש"פ כאן. וראה בהבא לקמן במפרשי ההגדה לפיסקא ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא שחישב את הקץ לעשות.

(36) לך טו, יג.

נעשינו קרובים ודבוקים בה' ובעבודתו (וכיוצא בזה).

ומכל הנ"ל מובן, שלצורך הסיפור ביציאת מצרים ("מגיד") נוגע פרט זה ש"עכשיו קרבנו המקום" – לא רק "אחר כך" (לגבי אברהם), אלא אף בנוגע לכל דורות ישראל שלאחריו עד "עכשיו" כפשוטו, וכדלקמן.

ז. והיא שעמדה כו':

צריך להבין:

(א) אילו היו אלו ש"עומדים עלינו לכלותינו" צדיקים גדולים יותר מישראל, מובן היה החידוש, שלמרות זאת "הקדוש ברוך הוא מצילנו מידם". אבל כיון שהם רשעים וזדים כו', למה יעלה על הדעת מלכתחילה שיוכלו ח"ו לכלות את ישראל, עד שצריך ליתן שבח והודיה⁴⁴ לה' על ש"מצילנו מידם"?

ובפרט שהעולם וכל אשר בו נברא בשביל ישראל, כמאמר⁴⁵ "בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית", היינו שתכלית כל המציאות (ובכלל זה מציאותם של אומות העולם), היא "לצוות לזה" – כדי לסייע לישראל; ומה שהם עצמם אינם יודעים זאת, ואין הדבר נראה בגלוי – הרי הטעם לכך מובן: כדי שיהיה מקום לבחירה, לעבודה של "אתכפיא" ו"אתהפכא" כו', אבל אין זה משנה את הענין לאמיתתו. ואם כן, ההצלה מן ה"עומדים עלינו לכלותינו" היא ענין

לעת יציאת מצרים – עדיין קשה, שהרי "קרבנו" זה התחיל זמן רב לפני כן, קודם גלות מצרים, ואפילו לפני ברית בין הבתרים⁴⁰, וכמו שהובאה מיד בסמוך ראייה לזה מן הכתוב "ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר גו"⁴¹.

(ב) תוכן ההגדה הוא הסיפור ביציאת מצרים, "בנסים ונפלאות שנעשו לנו ובחירותינו"⁴², ואילו כל ענין זה, "מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו כו'", אינו קשור לסיפור ביציאת מצרים; ורק מפני ש"מתחיל בגנות" ("מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו") צריך להמשיך ולומר שאחר כך נתקרבו לעבודתו עד בוא הזמן ז"וירד מצרימה". ועפ"ז אינו מחוור: מדוע נחוץ להדגיש כאן שהקב"ה הוא שקרבנו לעבודתו? לכאורה היה צריך לומר ש"עכשיו (אחר כך)" אנו (או במפורש: אברהם⁴³)

(40) אבל ברבינו מנחם לרמב"ם שם: ויציאת מצרים חזקה אמנתם כו'. וראה גם פ"י רי"ד הובא בהגדה שלמה את קמט.

(41) להעיר מלשון הרמב"ם שם, ומסיים בדת האמת שקרבנו המקום לו והבדילנו מהאומות וקרבו ליחודו". אבל ע"פ מ"ש בהל' ע"ז שם ספ"א יש לפרש ב' זמנים ב"ו, ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו – בימי אברהם ובזמן גאולת מצרים. ואולי לכך סתם בהל' חו"מ, כי כוונתו גם על זמן גאולת מצרים (כמ"ש ברבינו מנחם הנ"ל). ועצ"ע. וראה הערה 43.

(42) רמב"ם הל' חו"מ שם.

(43) ראה רמב"ם הל' ע"ז שם ה"ג, שמשמע שאברהם הכיר מעצמו. אבל בהל' חו"מ שם "שקרבונו המקום לו כו'". ועד"ז בפיה"מ: בחר בנו הש"י. (ובתרגום קאפאח: ובחרנו ה' לנו לנחלה). ולכאורה זהו החילוק בין הקירוב בימי אברהם להקירוב בזמן גאולת מצרים, כמפורש ברמב"ם הל' ע"ז שם בסופו.

וראה לקו"ש ח"כ ע' 18 ואילך (והערה 79 שם). חכ"ה ע' 48 (והערה 26 שם).

(44) ראה הגדה הנ"ל ע' כ ד"ה להגבי'.

(45) פרש"י ר"פ בראשית.

שהוא, הרי היה לו להזכיר המעלה הפשוטה ביותר המפורשת בכתוב⁴⁸

„ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם” – היינו, שהענין העיקרי במקדש הוא השראת השכינה⁴⁹ (ואע”פ שהכתוב קאי במשכן, ובעל ההגדה מיירי בבית הבחירה שלאחרי הכניסה לארץ – הרי אדרבה: מעלת בית המקדש, אפילו לגבי המשכן, היתה בכך⁵⁰ שהיתה נראית בו השראת השכינה ועד לגילוי אלקות במוחש (דעשרה נסים⁵¹ נעשו לאבותינו בבית המקדש)) – ולמה נקט כאן דוקא ענין „לכפר על כל עוונותינו”?

ג) יתר על כן: בנוסף לזה ש„ושכנתי בתוכם” הוא ענינו העיקרי של בית המקדש, הרי זהו גם עילוי השייך לכל ישראל (אף לאלו שאינם זקוקים לכפרה), משא”כ „לכפר על כל עוונותינו” הוא מעלה הנוגעת רק לאלו הזקוקים לכפרה על עוונות⁵²?

ד) מהו הדיוק כאן בשם „בית הבחירה”, ולמה לא נקט הלשון הרגיל (גם בהגדה), „בית המקדש”⁵³ וכיוצא בזה?

ה) והעיקר: מהו הקשר בין מעלה אחרונה זו („בנה לנו את בית הבחירה

מוכרח שאי אפשר להיות באופן אחר כלל.

ב) בכללות ענין „שלא אחד בלבד וכו’ והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם” – דרוש ביאור: מאחר שנאמר כאן בפירוש „שבכל דור ודור עומדים עלינו”, מהו הקשר של כל ענין זה לסיפור יציאת מצרים דוקא⁴⁶, ולמה אומרים אנו נוסח זה רק בהגדה בליל פסח ולא בזמנים אחרים של הצלה וישועה (כפורים וכיוצא בזה)?

ואדרבה: בגלות מצרים לא היה „עומד עלינו לכלותינו”, כנאמר בהמשך ההגדה, „שפרעה לא גזר אלא על הזכרים⁴⁷, משא”כ „לבן ביקש לעקור את הכל”, ועל-דרך-זה בימי אחשורוש, כשהיתה הגזירה על „כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים גו”.

ח. ובנה לנו את בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו:

צריך להבין: א) בכל שאר ארבע עשרה „מעלות טובות למקום עלינו” לא נתבאר מהי הטובה שב„מעלה” זו, ומצינו שבכמה מהן נתחבטו המפרשים להסביר את תוכן המעלה (כגון: „אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה”), ומדוע דוקא במעלה האחרונה, „ובנה לנו את בית הבחירה”, נוסף ונתפרש גם טעם המעלה?

ב) אף אם תמצי לומר שהוצרך כאן לפרש את תוכן המעלה מאיזה טעם

(48) תרומה כה, ח.

(49) ראה רמב”ן ר”פ תרומה.

(50) ראה רשב”ם (להגש”פ), אבודרהם וכל בו: יש לנו משכן ובנין בית המקדש נתוספו עשרה נסים. ובזבח פסח: גם כי בביהמ”ק נעשו בו נסים הרבה וכל המעלות שהזכיר נסים הם.

(51) אבות פ”ה מ”ה.

(52) אבל ראה זבח פסח שם: לפי שאין איש בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא.

(53) ראה בחילופי נוסחאות בהגדה שלמה גירסא זו.

(46) בפשטות בא בהמשך ללפניו – ההבטחה שהבטיח הקב”ה לאברהם בין הבתרים ביחד עם ההבטחה על יציי”מ (כמ”ש בכמה מפרשים. וראה הגש”פ הנ”ל ע’ יט ד”ה הבטחתו).

(47) אף שאח”כ אמר אריק חרבי גו’ (ראה בהגש”פ שם). אבל זה לא נזכר בהגדה.

אלקים אמת⁵⁸ שכל פעולותיו אמיתיות ונצחיות, אם כן היתה הגאולה ממצרים צריכה להיות גאולה נצחית – ואיך יתכן שאנו שרויים בגלות, ולא בגלות סתם, אלא בגלות קשה ומרה כל-כך, ש"בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו" בדוגמת מאורעות גלות ושעבוד מצרים (ועוד יותר מזה)?

(ב) כיון שבני ישראל יצאו „ברכוש גדול“, כהבטחת הקב"ה, איך יתכן שישנה עניות בישראל (שהרי הבן רואה שמסובים על שולחן הסדר גם אורחים עניים – „דצריך“ ו„דכפין“)?

(ג) יתירה מזו: במצות ההגדה בעת הסדר, „והגדת לבנך“, הנה „כנגד ארבעה בנים דברה תורה“, היינו, שנמצא על-יד שולחן הסדר לא רק הבן החכם, אלא גם הרשע (וכן התם ושאינו יודע לשאול) – ומציאות זו קשה להבנה: הלא ידוע⁵⁹ שהרשעים שהיו באותו הדור לא נגאלו ממצרים (אלא מתו בשלושת ימי אפילה); ומאחר שבין בני ישראל שיצאו ממצרים לא היו רשעים – מאין הופיע לפתע פתאום בן רשע אצל בני ישראל^{59*}?

86 [ואין לומר שהרשע שבהגדה, המסב אל שולחן הסדר, אינו מסוג

58) ירמ' יוד, יוד. וראה רמב"ם בתחלתו (פ"א, ה"ד).

59) שמו"ר פי"ד, ג. תנחומא וארא יד. פרש"י בא י, כב.

*59) כמו שהקשה כ"ק מו"ח אדמו"ר (ספר השיחות תש"ה ע' 83).

ויש לבאר (ולחזק) הקושיא ע"פ הידוע (יחזקאל טז ובמפרשים) דביצי"מ ה' לידת עם ישראל, ומכיון שבשעת הלידה לא היתה מציאות של רשעים (כאלו) איך באו אח"כ.

לכפר על כל עוונותינו" ליציאת מצרים ולסיפור ביציאת מצרים: בשלמא כל המעלות הנזכרות עד „הכניסנו לארץ ישראל“, אפשר להבין בדוחק שייכותם אל הענין, כיון שכל זמן שהיו ישראל במדבר, עד הגיעם אל ארץ נושבת, לא היו הגאולה והיציאה ממצרים בשלימות⁵⁴. וכמו שמצינו שלאחרי לשונות הגאולה⁵⁵ „והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי“ שאמר הקדוש ברוך הוא למשה במצרים, המשיך וסיים „והבאתי אתכם אל הארץ כו“⁵⁶. אבל בנין בית הבחירה בירושלים אינו קשור לכאורה לענין הגאולה.

ט. והביאור בכל זה:

בשעה שאנו מסבים אל שולחן הסדר וצריכים להתחיל באמירת ההגדה, עוד בטרם מקבל ה„בן“ (שאליו אנו אומרים את ההגדה – „והגדת לבנך“) ידיעה בפרטי ענין השעבוד והנסים והנפלאות של הגאולה, מתעוררות אצלו כמה קושיות, שיש ליישבן באופן שיניח את דעתו עוד קודם אמירת ההגדה מ„עבדים היינו“:

(א) מדוע לא היתה הגאולה דיציאת מצרים⁵⁷ גאולת עולם? ובשלמא אילו היתה הגאולה באה ע"י בשר ודם, אזי מובן, דכשם שהוא עצמו (מוגבל ו)נתון לשינויים, כך יש גם שינוי וחילוף בפעולותיו; אבל כיון שהגאולה דיציאת מצרים היתה ע"י הקב"ה, ה'

54) וראה זבח פסח.

55) וארא ו, ויז.

56) שם, ח.

57) שכבר הזכיר בקידוש „זכר ליצי"מ“.

ממצרים לא היה בשלימות, ובני ישראל מצד עצמם כניכול „נשארו“ במצרים.

ובזה מתבאר המשך הפיסקא: „כל דכפין . . כל דצריך“ – מציאותם של עניים בינינו, וכן זה שאנו עדיין שרויים בגלות ובעבדות⁶¹, „השתא הכא . . השתא עבדין“, הם תוצאה מזה ש„אבהתנא (עודם) בארעא דמצרים“, פירוש, שבני ישראל לא יצאו אז (לגמרי) משעבוד מצרים.

אלא שכאן עולה השאלה: אם כן, מה הועילה היציאה ממצרים, אשר מחמתה צריך לערוך את הסדר „דרך חירות“? – על כך ממשיכים אנו ואומרים, דאמנם „השתא הכא (אבל) לשנה הבאה בארעא דישראל“ ואמנם „השתא עבדין (אבל) לשנה הבאה בני חורין“: גאולת מצרים פתחה את הדרך והצינור לגאולה⁶², אשר מובילים לגאולה שלימה^{62*} – „לשנה הבאה בארעא דישראל . . בני חורין“.

87 ולכן אפשר לקיים עתה את מצות הסיפור ביציאת מצרים בלילה זה ואת החיוב „להראות את עצמו כאילו הוא עתה יוצא משעבוד מצרים“ בשלימות; ואדרבה, ע"י קיום הסיפור ביציאת

הרשעים שמתו במצרים בשלושת ימי האפילה, שהרי מפורש בהגדה בתשובה לבן הרשע – „אילו היה שם לא היה נגאל“.

ושאלות אלו אינן שאלות של שכל והבנה סתם, אלא הן שאלות המפריעות לכל תוכן הסדר והסיפור ביציאת מצרים, שענינם הוא ש„בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא עתה יוצא משעבוד מצרים“, ולכן „יכין מקום מושבו שישב בהסבה דרך חירות כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים“⁶⁰; והתורה היא תורת אמת היא, ובודאי צריך הדבר להעשות באופן אמיתי ומתוך הרגש אמיתי, אבל, איך יכול אדם לחוש הרגש של חירות, באופן שיראה עצמו באמת „כאילו הוא עתה יוצא משעבוד מצרים“, בשעה שהוא נמצא בגלות, כמצב שבו „(בכל דור ודור) עומדים עלינו לכלותנו“, ויש עניים בין בני ישראל, הן עניים בפשטות והן עניים בדעת, עד שיש גם בן רשע?

י. וכדי לבטל בלבול זה, מקדימים אנו את הפיסקא „הא לחמא עניא“, אשר היא גם הקדמה שבה מבואר התוכן הכללי של הסיפור ביציאת מצרים המתחיל באמירת „עבדים היינו“.

המצה שאכלו אבותינו לאחרי היציאה ממצרים („שלא הספיק להחמיץ עד שיצאו וכו'“) נקראת בפסקא זו „דאכלו אבהתנא בארעא דמצרים“ – להדגיש, שאופן היציאה

61 ראה שמחת הרגל להחיד"א בתחלתו (לימוד ג' ד"ה צפון).

62 ד"ה כימי צאתך תש"ח רפ"ב. וראה שם בסוף המאמר. וראה גבורות ה' למהר"ל פס"א דמבאר דבגאולת מצרים קבלו בני מעלה עצמית דבני חורין ואין המקרה דגלות שלאח"ז מבטל זה כלל (וראה שם פנ"ב). ועיין זח"ב מ, א. וראה הגש"פ עם „ביאורים“ הנ"ל ע' קפה ואילך. *62* וזה מודגש בגילוי כסיום של סימן „מגיד“, בברכת „אשר גאלנו כו' ממצרים כו' כן כו' יגיענו כו' ונודה לך שיר חדש על גאלתנו ועל פדות נפשנו“ (שקאי על הגאולה העתידה).

60 ש"ע אדה"ז או"ח סתע"ב ס"ז.

שגרמו את סילוק השכינה מרקיע לרקיע עד לרקיע השביעי, והראשון שהתחיל להחזיר ולהמשיך את השכינה מלמעלה למטה היה אברהם אבינו (שהמשיך את השכינה מרקיע השביעי לשישי)⁶⁷, ולכן לו דוקא נאמרה ההבטחה ששלימות המירוק ובריור וזיכוך החטא, שעלידה תחזור השכינה למטה כמו שהיתה קודם החטא, תהיה ע"י גלות מצרים.

ואילו זכו, היתה גלות מצרים הגלות האחרונה, הגלות היחידה, וממילא היתה גאולת מצרים גאולה שלימה, „ולא היו גלויות ולא מלאך המוות שולט בהן“⁶⁸ – כמו שהיה לפני החטא.

אמנם, כיון שבפועל לא פעלה גלות מצרים את המירוק והכפרה בשלימות⁶⁹, כדלקמן, על כן היה מוכרח להתקיים „ויוציאנו ה' אלקינו משם ביד חזקה“ – נגד מדת הדין, כי מצד מדת הדין והחשבון עולה ונשמעת הטענה שמאחר שהמכוון והמטרה שבגלות ושעבוד מצרים – לפעול הבריור והזיכוך בבני ישראל (והעולם) עד למצב שכמו קודם החטא – עדיין לא נתמלאו בשלימות, הרי אין מקום כלל ליציאה ולגאולה.

יב. ובזה מוסבר דיוק הלשון „ויוציאנו ה' אלקינו משם ביד חזקה“ –

מצרים באופן ש„כאילו הוא כו' יוצא משעבוד מצרים“, אכן יוצאים אנו ממצב דשעבוד מצרים, עד שאנו נעשים (לשנה הבאה) בני חורין. וכידוע⁶⁵, שבכל הזמן שמאז יציאת מצרים ועד הגאולה העתידה, נתונים אנו בהמשך אחד של יציאה ממצרים.

ונקודה כללית זו – המבוארת מיד בתחילת „מגיד“ כדי להסיר את השאלה האמורה – אנו מדגישים ומפרטים בסיפור יציאת מצרים שבא לאחר השאלה מה נשתנה, כדלקמן.

יא. ידועים דברי רז"ל⁶⁴, שהעמיד הקב"ה לפני אברהם אבינו את הברירה: „במה אתה מבקש שישתעבדו בניך בגיהנם או בגלות“ ואברהם (או הקב"ה – בהתאם לשתי הדעות שבזה)⁶⁵ בחר בגלות במקום גיהנם.

ומזה מובן שתוכן ענין הגלות, ולכל לראש גלות מצרים, שוה לתוכן ענין הגיהנם – מירוק וכפרת החטא.

החטא (כפשוטו) שעליו היה צורך במירוק וכפרה הוא, החטא הראשון⁶⁶ (שורש ומקור כל החטאים) – חטא עץ הדעת, שגרם את סילוק השכינה מהארץ לרקיע⁶⁷. וזהו שאופן מירוק חטא זה נמסר לאברהם, כי לאחר חטא עץ הדעת שגרם את הסתלקות השכינה מהארץ לרקיע נעשו עוד ששה חטאים

63 ד"ה כימי צאתך שם בתחלתו.

64 שמו"ר פנ"א, ז. ועד"ז בבר"ר פמ"ד,

כא. וש"נ.

65 במדרש שם.

66 ראה בארוכה של"ה קעה, ב ואילך. קעז,

סע"א. ועוד.

67 שהש"ר פ"ה, א. וש"נ. וראה ד"ה באתי

לגני היש"ת.

68 שמו"ר רפ"ב. ושם הוא לענין חטא

העגל. אבל י"ל שיש שייכות זל"י, כי האפשריות

לחטא העגל ה' לפי שבמ"ת רק „פסקה זוהמתן“

(שבת קמו, א), כי הזיכוך ה' רק מצד „למעלה“

(ראה לקו"ש ח"א ע' 10, וש"נ).

69 אף שפעל הזיכוך בישראל ובהעולם

שיוכלו לקבל התורה וכי' – תו"א עז, א ואילך.

שהיציאה ממצרים היתה מצד הקב"ה: מצד מצבם, עדיין לא היו בני ישראל ראויים לגמרי לזה, וכידוע⁷⁰ שבהיותם במצרים היו בני ישראל שקועים, רח"ל, במ"ט שערי טומאה, ואילו היו משתהים במצרים עוד רגע אחד, לא היו נגאלים ח"ו.

ובלשון החסידות, כפי שמבאר רבינו הזקן⁷¹ מה שיציאת מצרים היתה באופן של "כי ברח העם"⁷² (כלשון הכתוב) הוא, מפני שהרע שבנפשות ישראל עדיין היה בתקפו בחלל השמאלי, והגאולה באה מצד מה ש"נגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה", והדבר נגע ועורר בהם את נקודת היהדות, ושוב לא היו יכולים לשגות בשקר מכח הרוח־שטות ה"מכסה על האמת" לומר שגם במצב זה יכולים הם להיות קשורים לקב"ה, וזה גרם אשר "ברח העם" [בדוגמת המבואר בתניא⁷³, שאפילו קל שבקלים (שבחינת חכמה שבנפש האלקית היא אצלו בבחינת גלות ושינה), כשנא לנסיון בדבר אמונה, שמגעת עד בחינת חכמה שבנפש, היא ניצורה משנתה ופועלת פעולתה", וגם הוא מוסר נפשו על קדושת שמו יתברך].

יג. וזהו שאנו אומרים, "אילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים

היינו לפרעה במצרים", כי אילו לא היתה היציאה מצד הקב"ה, היתה גלות מצרים נמשכת⁷⁴ עד שתושג שלימות הבירור והמירוק – עד לגאולה העתידה.

ואת זאת אנו מדגישים ומפרשים יותר ע"פ הדעה⁷⁵ האחרת (הראשונה) בענין "מתחיל בגנות" – שזהו באמירת "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו": גם עכשיו, הקירוב אל הקב"ה (אינו מצד מעמדם ומצבם, מצד עבודתם, אלא) הוא מפני ש"קרבנו המקום לעבודתו"⁷⁶.

ולפי זה מובן כיצד יכולה להיות מציאות של בן רשע גם עכשיו, לאחר

(74) ואף שהובטחה הגאולה בסיום ת' שנה ודור רביעי ישובו הנה – הרי לאחר יציאתם זו (ולא שהקב"ה הוציא – מצד טבעם), אמר יאמר העבד אהבתי את אדוני... לא אצא חפשי" (משפטים כא, ה), ובמכש"כ שאפילו לאחר שהוציא הקב"ה ממצרים הרי בכו "בני ישראל ויאמרו גו' זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם" (בהעלותך יא, ד"ה) וכמה פעמים אמרו "נתנה ראש ונשובה מצרימה" (שלח יד, ד), הנה "אילו לא הוציא הקב"ה כו"ה היו (ע"פ טבע) גם עושים כן ושבים למצרים – ו"משועבדים היינו לפרעה במצרים". – ולהעיר משיבת כו"כ מבני למצרים היפך ציווי ירמי' (ירמי' מב ואילך).

(75) ולהעיר שברמב"ם הלכות חו"מ שם הביא זה בתחלה, "כיצד מתחיל ומספר (ואח"כ ממשך) וכן מתחיל ומודיע כו"ה. וראה אנציק' שם. וש"נ. וראה לקו"ש חכ"א ע' 73-4 והערה 53 שם.

(76) וצ"ל דכוונת בעל ההגדה דגם באברהם – קרבנו המקום, וכבב"ר רפ"ט "לפי שהי' אברהם אומר כו' הציץ עליו הקב"ה ואמר לו אני הוא בעל העולם".

ועפ"ז י"ל אדרבה, שהטעם שבגלות מצרים לא נזדככו בשלימות, כי גם "מתחלה" אצל אברהם הי' באופן ד"קרבנו המקום לעבודתו".

(70) נסמן בהגש"פ הנ"ל ע' ל. וראה גם ריטב"א להגש"פ פי' עבדים היינו. ובכ"מ.

(71) תניא ספ"א. לקו"ת כמסומן במפתחות (ע' פסח, ספה"ע ושבועות). ד"ה כימי צאתך שם פ"ג. ובכ"מ.

(72) בשלח יד, ה.

(73) פ"ט.

טו. אבל לאחרי כל הנ"ל קשה לאידך גיסא: מאחר שסוף־סוף גלות מצרים לא פעלה את הבירור והעילוי הראוי, אם כן מהי המעלה וההפלאה הגדולה שביציאת מצרים ובסיפור יציאת מצרים?

ועל זה „מסיים בשבח“: „ובנה לנו את בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו“.

ענין הבחירה לאמיתתו⁸⁰ הוא דוקא כאשר הבחירה בדבר אינה בגלל סיבות וטעמים, יהיו אשר יהיו, אלא רק מצד בחירתו החפשית של הבוחר; ובחירה כזו יכולה להיות רק בעצמותו יתברך⁸¹, שלגביו יתברך אין שייך כלל שמציאות שחוץ הימנו תתפוס מקום חוץ.

ומצד עצמותו יתברך – „הלוא אח עשו ליעקב“⁸², ודוקא מצד הבחירה החפשית שבעצמותו יתברך הוא בוחר בעם ישראל – „ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי“.

כלומר⁸³: שורש ואמיתת ענין הבחירה הוא מצד זה שבני ישראל ועצמותו יתברך הם מציאות אחת כביכול – „ישראל וקוב"ה כולא חד“ והגילוי של בחירה זו למטה הוא באופן⁸⁴ שבחיצוניות ובגלוי נראה

גאולת מצרים, וגם איך יתכן ש„בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו“ ואין הדבר עולה בידם רק משום ש„והקב"ה מציילנו מידם“ – כִּי⁷⁷, כנ"ל, כל זמן שלא נתמלאה המטרה והתכלית, היינו הבירור בשלימות, הרי בני ישראל מצד ענינם ומדריגתם עדיין אינם מבוררים ומזוככים לגמרי מהרע (עד שישנו גם בן רשע), וממילא מצד מדת הדין יש נתנית מקום לזה ש„עומדים עלינו לכלותינו“.

יד. אלא שכאן עולה השאלה: מה לבני ישראל ול„שקיעה“ חמורה כל־כך בטומאה והרע של מצרים, עד כדי כך, שמצד עצמם ומהותם לא יהיו יכולים לצאת ממצרים! וכדי להסיר שאלה זו ממשיך בעל ההגדה ומדגיש: „וירעו אותנו“, שפירושו⁷⁸ שהמצריים עשו אותנו לרעים (ומטעם זה נאמר „אותנו“ ולא „לנו“): המצריים הכניסו בבני ישראל „רע“ שלבני ישראל מצד עצמם אין שייכות אליו („רע“ גדול יותר מבחינת ה„רע“ שהיה צריך להתברר ע"י גלות ושעבוד מצרים).

ועל־דרך התירוץ על הקושיא – למה נענשו פרעה ומצרים על מעשיהם לבני ישראל, והלא בזה נתקיימה על־ידם הגזירה „ועבדום ועינו אותם“? אלא (אחד⁷⁹ הביאורים בזה הוא) שהעונש הגיע להם כיון שבני ישראל סבלו תחת ידם מקושי השעבוד, ודבר זה לא היה בגזירה מלמעלה.

(80) ראה תורת שלום ע' 220. לקו"ש ח"ד ע' 1147. 1309. 1341. לקו"ש ח"א ע' 5 ואילך. ועוד.

(81) ראה גם לקו"ת אמור לת, ב.

(82) מלאכי א, ב"ג.

(83) ראה לקו"ש ח"ט ע' 282.

(84) להעיר מאבודרהם פ"י והיא שעמדה:

כדי להראות השגחתו בישראל מקים להם בכל דור אויבים ומציל אותם מידם. וי"ל דפנימיות הפירוש בזה הוא, שזה שמקים להם אויבים היינו

(77) ראה גם של"ה קס"א, ב (מצה שמורה).

ובס"י שער השמים לפי" והיא שעמדה.

(78) של"ה שם קסב, א (ועד"ז בס"י שער השמים שם). ובכ"מ.

(79) רמב"ן לך טו, יד.

הם מציאות אחת כביכול (ובדוגמת בן דלמטה, שהוא נפרד מהאב⁹⁰) ואשר בה ענין החטא נוגע ופוגע – שם יש לפעול כפרה שתסיר את הלכלוך ואת הפגם ע"י שעבוד וגלות; אבל מצד ההתקשרות העצמית של בני ישראל אל הקב"ה ע"י „בחירה” – מתקיים „לכפר (לאמתתה, בשלימות⁹¹) על כל עוונותינו”; מצד מדריגה זו, נעשים בדרך ממיאל הכפרה ומירוק החטא, כי זוהי המדריגה שבה חטא ועוון אינם נוגעים מלכתחילה⁹². וזה פועל ומשפיע גם על מציאות בני ישראל בגלות, שנעשה בהם זיכוך ומירוק הנפש גם מצד מציאותם.

ואין זאת אלא שבדרך ירידת והמשכת הענין בזמן, יש בזה סדר והדרגה: בזמן גלות ויציאת מצרים ניכרה ונראתה הגאולה כפי שהיא בסדר השתלשלות, „כי ברח העם”, ואזי הוצרכה להיות בחינת „ביד חזקה”; והגילוי אשר הדבר היה מצד בחירת הקב"ה, בחירה של עצמותו יתברך, ובוה נעשה גמר ושלמות הכפרה, היה כאשר „בנה לנו את בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו”.

והדברים עולים בקנה אחד עם תוכנו של בית הבחירה כפשוטו, שהכפרה בו באה שלא ע"י שעבוד ויסורין כו', אלא ע"י הקרבנות, כי

(90) אלא שהנשמה אינה נפרדת מאתו ית' כלל (לקו"ת ר"ה סב, ד).
(91) ראה אגה"ת פ"ב.

(92) ובדוגמת החילוק דכפרה שע"י התשובה לזה שעיצומו של יום מכפר – ראה לקו"ש ח"ד ע' 1151 ואילך. וראה לקו"ש ח"ט ע' 428 ואילך (ובסעיף י"ד שם).

ש„אח עשו ליעקב”, היינו ששניהם שוים, ואעפ"כ „ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי”.

וזהו תוכן ענין גלות ויציאת מצרים: בחיצוניות ובגילוי – היינו, כפי שנתגלה הדבר בעולם (סדר השתלשלות), אשר בו היתה היציאה ממצרים ביד חזקה „נגד מדת הדין” – היה זה באופן שאילו היו נשארים במצרים עוד רגע אחד, לא היו נגאלים, כי מצד מדריגתם לא היו ראויים ליציאת מצרים – „אח עשו ליעקב”, „הללו עובדים כו' והללו עובדים וכו”⁸⁵; אבל בפנימיות ובאמיתיות, שורש הדבר הוא בעצמותו יתברך⁸⁶, אשר הוא יתברך בבחירתו בוחר (נשמות) ישראל מצד זה שהם והקב"ה עצם אחד⁸⁷, והלהחליפם⁸⁸ באומה אחרת איני יכול⁸⁹.

טז. עפ"ז מובן גם הטעם שע"י ענין „בית הבחירה” מתקיים „לכפר על כל עוונותינו” (ולא רק סליחה ומחילה): במדריגת סדר ההשתלשלות, אשר בה אין נראה בגילוי שבני ישראל והקב"ה

שמצד מדריגתם – בחיצוניות נראה „אח עשו ליעקב”.

(85) זח"ב קע, ב (הובא בילקוט ראובני בשלח יד, כח). שמ"ר פמ"ג, ת. ועוד.

(86) ראה אוה"ת בא ע' רס, וע' ערב (הובא לקמן בפנים) – שהגאולה בניסן באה מבחי' אתעדל"ע שלמעלה לגמרי מאתעדל"ת.

(87) המבואר בפנים הוא ע"ד משנת' בלקו"ש ח"י"ב (ע' 74 ואילך) בענין דירה בתחוננים, ע"ש.
(88) פתיחתא דרות רבה ג. וראה פסחים פז, סע"א ואילך. ועוד.

(89) ומובן שאי"ז סתירה למשנת' בלקו"ש ח"י"א (ס"ע 2 ואילך), כי מובן שכמה מדריגות בזה, ובפרטיות בחי' בנים נתגלתה ביצי"מ ובחירה במ"ת. וראה לקמן בפנים.

יז. וע"י הסיפור ביציאת מצרים באופן של „להראות את עצמו כאילו הוא עתה יוצא משעבוד מצרים“, נזכה שיתקיים בפועל „בניסן עתידין להגאל“ בחודש ניסן זה, כדעת רבי יהושע⁹⁵ (שבמדרש⁹⁶ הכריעו וסתם⁹⁷ כדעתו) ש„בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל“, פירוש, שהגאולה באה ממקום שהוא „למעלה לגמרי מאתערותא דלתתא דהיינו למעלה גם מבחינת תשובה“⁹⁸ דע"י מדריגה זו „יולדת זכר“, גאולה שיש לה קיום, גאולה נצחית, אפילו כאשר היא באה מלמעלה, „איש מזריע תחילה“⁹⁹.

ויקויים „לשנה הבאה בארעא דישראל“, „לשנה הבאה בני חורין“, כפירוש כ"ק מורי וחמי אדמו"ר¹⁰⁰, שאין צריך להמתין ח"ו עד השנה הבאה, אלא הדבר נעשה תיכף ומיד, בניסן זה, ובדרך ממילא בשנה הבאה נהיה „בארעא דישראל“ ו„בני חורין“ – „ונודה לך שיר חדש (לשון זכר¹⁰¹) על גאולתנו ועל פדות נפשנו“.

(משיחת ליל ב' דחג הפסח תשכ"ו)

בבית המקדש (הבחירה) התגלתה בחירתו⁹³ של הקב"ה.

ויש לומר שזהו הפירוש הפנימי ב„מתחיל בגנות ומסיים בשבח“⁹⁴:

בתחילת ההגדה והסיפור ביציאת מצרים מודגש שהיציאה באה מצד למעלה, וכאילו בני ישראל שלמטה, מצד מזריגתם, אינם ראויים לגאולה (כנ"ל בארוכה), אבל „מסיים בשבח“, אשר גם למטה בעולם הזה מתגלה ענינה האמיתי – „בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו“, כנ"ל.

93 להעיר שהרמב"ם קורא הל' ביהמ"ק – „הלכות בית הבחירה“*, והרי לדעתו (שם) בתחלתו. ועד"ז ב„המ"צ מ"ע כ) מצות בנין מקדש הוא „לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות כו" (ולא כדעת הרמב"ן הנ"ל הערה 49 דעיקר התפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה – ראה לקו"ש ח"א ע' 120 ואילך. אבל ראה לקו"ש ח"ד ע' 1346 הערה 24. לקו"ש חט"ז ע' 438-9).

94 ולהעיר שלדעת הרשב"ץ (נסמן לעיל הערה 20. וראה גם לשון המאירי הנ"ל שם) משמע לכאורה שגם כפשוטו זהו הסיום בשבח.

* וכ"כ במנין המצות בריש ספר היד מ"ע כ לבנות בית הבחירה. „סהמ"צ שם (לפנינו. אבל בתרגום העליר וקאפח „בית עבודה“). ובהל' מלכים בתחלתו. אף שהביא תיכף (ביד וסהמ"צ שם) מקור הדמיון מהכתוב „ועשו לי מקדש“, ולא הכתוב (ראה יב, יא) „והי' המקום אשר יבחר ה'א גו" שהובא בסנהדרין (כ, ב) וספרי שם. ובסמ"ג מ"ע קטג ומתי מ"ע שם. ראה כס"מ ריש הל' ביהב"ח. ובארוכה לקו"ש חט"ז ע' 298 ואילך. ולהעיר שבהמצות בהכותרת להל' ביהב"ח כתב „לבנות בית המקדש“. וראה לקו"ש ח"ט ע' 142 ואילך בארוכה. לקו"ש ח"כ ע' 83 ואילך.

95 ר"ה יא, א.

96 שמו"ר פט"ו, יא.

97 ד"ה החודש הזה ה'ש"ת פ"א. ובאוה"ת

בא (ע' רנט) הלשון „סתם כר"י“.

98 אוה"ת שם ע' רס. ע' ערב.

99 כמ"ש (תהלים פז, ה) איש ואיש יולד בה.

תו"א סד"ה רני ושמי (הב') וביאורו (בסופי).

אוה"ת ע' ערב (הנ"ל).

100 ספר השיחות תש"ה שם.

101 ראה תוד"ה ונאמר פסחים קטז, ב.

